

Egy kis ember nagy napok sodrásában

*Életemnek legemlékezetesebb éve.
Alexy Lajos naplója 1848-ban. Közreadja
Helle Mária. Balassi Kiadó, Budapest,
2014. 230 oldal*

Alexy Lajos egy rozsnyói kereskedőcsalád ifjaként épp hogy csak befejezte jogi tanulmányait a késmárki evangélikus líceumban, amikor korábban is vezetett naplójának újabb kötetébe kezdett 1848. június közepén. Az év végével újabb kötetet nyitott, de az – az 1848 nyarat megelőző kötetekhez hasonlóan – már nem maradt ránk. Az ezt követő évekből is csak egy-egy elszórt adat áll róla rendelkezésünkre, melyeket a naplókötet sajtó alá rendezője, Helle Mária gondosan összegyűjtött és ismertetett: Rózsnyón élt, feltehetőleg átvette apja üzleti vállalkozását. A történészek érdeklődésére méltán igényt tartó naplókötetét Vörös Károly fedezte fel először az utókor számára,¹ s ő vázolta fel érzékletesen e felsőmagyarországi polgárvárosi ifjú életvilágát, de a napló teljes szövegében most először látott napvilágot.

Helle Mária utószószava jól eligazítja az olvasót az Alexy családról való ismeretek és a forráskiadás előzményei tekintetében, bemutatja magát a naplót és természetesen a naplóíró fiatalembert is. A naplóírás Alexy számára saját szellemi és erkölcsi fejlődésének eszköze és dokumentuma („szellemi tökéletesedésemnek leghívebb lerajzolata”, 56. old.), egyúttal az önelemzése („énemeli társalgás”, 30. old.), a napló az a jó ba-

rát, aki meghallgat, okos hallgatással önvizsgálatra készlet, és gondolatokra sarkall. S persze önmagunkról hagyott nyom is lehet szeretteink számára, tapasztalataink áthagyományozásának lehetséges eszköze: Önkéntes honvédi szolgálatokra készülve végrendeletében Alexy egyik, még kiskorú öccsére hagyja naplóját azzal, hogy csak nagykorúan kapja kézhez, majd átolvasva égesse el. (140–141. old.)

Érdeemes lett volna az utószóban részletesebben ismertetni Alexy naplóíró szokásait, hiszen nem lineárisan vezette feljegyzéseit. Általában két-három napos késéssel vette papírra, de akkor igen részletesen, a történeteket. Helle Mária hihető, sőt Alexy egy elejtett megjegyzése alapján (szeptember 27-én: „26át előleg feljegyezvén” [134. old.]) egyértelműen bizonyított feltételezése szerint Alexy valójában piszkozatot készített naponta, majd később másolta be azt a naplókötetbe. 1848 őszén azután időben el is távolodhatott a két aktus egymástól. Szeptember 20-án délelőtt szeptember 17–19-ét jegyzi fel, délután pedig augusztus 11–14-ét. November 27-én tisztázza le a hónap elejének eseményeit. Sőt, az év utolsó napjait hónapokkal később, 1849 áprilisában jegyzi fel. Természetesen nem tudjuk, a tisztázat általában pusztán másolást, avagy szerkesztést, kihagyást vagy akár kiegészítést jelentett-e a stilisztikai finomításon túl. A kiegészítésre vall például az a megjegyzése, miszerint a beírás időpontjában már nem emlékszik, miről is beszéltek társalgó partnerével az éppen lejegyzésre kerülő napon; de a kötetben közölt fénymásolat a szeptember 13–15-i bejegyzésről is mutatja, hogy alkalmanként pótlólagos információval kiegészítette az eredeti szöveget. (114–115. old.) S hogy szerkesztette, mondhatni, narratívává is formálta, megvilágítja az, ahogy előre mutató keresztutalásokat is tesz (például június 17-én: „Lásd ezen kívánon kívüli-

¹ Vörös Károly: *Magyaróvár 1848 őszén*. Arrabona (Győri Múzeum Évkönyve) 5. (1963) 281–295.; úó: *Pest-budai hétköznapiok*. S. a. r. Vörös Károly. Budapest, 1966. 55–74.; úó: *Miskolci hétköznapiok 1848 nyarán*. (Alexy Lajos naplója). Borsodi Levéltári Évkönyv 1. Miskolc, 1977. 26–55.; úó: *Egy gömöri nemzetőr két hete*. Borsodi Levéltári Évkönyv 5. Miskolc, 1985. 26–55.

nek folytatását július 10-ke alatt.” [6. old.]), illetve témamegjelölésekkel látja el a napló különböző részeit. Ennek fényében persze módszertani szempontból nem érdektelen kérdés, hogy a szövegeket mennyire tekinthetjük az eseményekkel egykorú s inkább a spontaneitás jegyeit magukon viselő forrásoknak. De ez a probléma nyilvánvalóan elsősorban a módszertani szempontokra kényszerítő történéseket érdekelheti.

A nagyközönség számára a módszertani nüanszok helyett a forrás emberközelsége nyújthat egyedi történeti élményt. Az 1848-as történelmi átalakulást megörökítő visszaemlékezések elsősorban a nagy eseményekre koncentrálnak, ahogy persze a történeti munkák túlnyomó része is. Kevés az Alexy naplójához hasonló forrás, amelyben a kisember mindennapjain keresztül villannak fel a sorsdöntő események kontúrjai. Alexy univerzális emberbaráti és magánemberi ideákat melengető fiatalember, akit persze hevít a hazaszeretet, és megérint a szabadság fuvallata, de naplósorai a forradalmi átalakulással rokonszenvező, ám inkább a szemlélődő, mint a cselekvésre kész álláspontot elfoglaló csöndes többség perspektíváját érzékeltetik, s nem a magukat az események sodrába belevetőkét. Soraiiban megelevenedik e napok forradalmi levegője, például a „Szabadság tere” (Városház tér), a „forradalmi csarnok” (Pilvax) új elnevezéseiben; pest-budai tartózkodása alatt Alexy ellátogat az országgyűlés egy-egy ülésére, láthatóan rendszeresen felkeresi az Egyenlőségi Társulat összejöveteleit vagy Mosonmagyaróvárott a megyei bizottmány egy-egy ülését. Maga is tudja, hogy történelmi jelentőségű napok tanúja. Jelen van például a képviselőház szeptember 15-i esti ülésén, amikor Batthyány Lajos gróf, lemondott miniszterelnök beszámol eredménytelen bécsi úttjáról. Természetesen több forrás is rendelkezésünkre áll erről, a képviselőház hivatalos naplójával kezdve, korabeli újságtudósításokon át más magánbeszámolóig. Alexy összefoglalója ezekhez viszonyítva nagyon életszerűen örökíti meg az eseménye-

ket, például ahogy a Batthyányt egyelőre hiába váró képviselőház tagjai előtt „Kossuth nagy indulatosan az asztalhoz vágta kalapját”, s Batthyányért küldetett (122. old.), amiről persze a „hivatalos” jegyzőkönyvek hallgatnak, miközben részletesen ismertetik az elhangzott beszédeket. De a másnap esti képviselőházi ülés végéről is csak igen szűkszavúan emlékeznek meg az újságtudósítók is,² miközben Alexy leírja, az ülés után „Batthyány botránkozató hangos éljenzésekkel egészen lakáig kísértették”. (124. old.) Láthatóan nem a lelkesültség vett erőt Alexyn ezt látva, sokkal inkább „rémes gondolatok töltötték el”, megsejtve a közeledő összecsapást, s nem véletlenül ez este határozta el, hogy minél előbb elhagyja Pestet.

Alexy naplókötete mégsem elsősorban a történelemkönyvek lapjairól már ismerős események krónikásaként tarthat számot érdeklődésünkre. Számtalan alkalommal találkozunk, akár ismerősein, sőt családtagjain keresztül önkéntes hadba vonulókkal, ennek ellenére egy hirtelen felháborodásból fakadó felbuzduláson kívül mindig a rokonszenvező szemlélődést választja. A meghíúsult felbuzdulás után mit is csinál Mosonmagyaróvárott 1848 októberében az „amúgy”, nagypolitikai tekintetben sorsdöntő napokban: az újságokat bújjá, közben vendégeskedik, csónakázik, sétál, olvas, hegedül – és naplót ír. Mindeközben nem hallgatja el, hogy látott a nemzetőri esküt csak vonakodva és gyávaságból letevő miskolci nemzetőröket vagy Kossuth lelkesítő beszédét közömbösen hallgató mosonmagyaróvári polgárokat. Felbukkannak naplója lapjain részeg nemzetőrök, a bujakór terjedése, a bordélyházak virágzása – melyek csak a legkritikábban jelennek meg az e korszak történetét megelevenítő forrásokban és

² „Az ház elnöke kimondván végzésül, hogy a miniszterelnöktől elvárja a ház, hogy holnap az új ministerek jegyzékét elébe terjessze, az ülés eloszlott.” Pesti Hírlap, 164. sz. 1848. szept. 19.; „Az ülés estve 8 órakor lelkesült ha[n]gulatban oszlott el.” Közlöny, 102. sz. 1848. szept. 19.

történeti munkákban. Azután Rozsnyóra hazatérve, ahogy Vörös Károly fogalmaz, „a történelem már utól érte”:³ besorozzák, s bevonul, majd fut a többiekkel együtt az ellenség bekerítő hadmozdulata elől. Ettől hiteselek sorai: a kisember hezitálása, elméleti eszmefuttatásai az öldöklés helytelenségéről, ugyanakkor maga mentetése, lelkesedése és önfeláldozásra is képessége a maguk differenciálatlan gomolygásában mindmind elének tárul. Alexy nem akarja magát hősnek hazudni, s maga is látja magatartásának gyengéit és következetlenségeit. A maga esendőségében áll előttünk a kis ember a nagy napok sodrásában. S bár Vörös Károly a pest-budai napok kapcsán úgy látja, hogy ez „az állandóan cselekvés és szemlélődés határán álló ingadozó egyéniség” nem tekinthető tipikusnak ezekben a hetekben, hónapokban,⁴ mi inkább úgy látjuk, ebben az olvasók tekintélyes része magára (is) ismerhet.

Ugyanakkor a „tökéletesen átlagember”⁵ Alexy szellemi arcéle jó néhány tekintetben feltehetőleg nem viselte magán a saját társadalmi csoportjához tartozók gondolkodásmódjának lenyomatát. Alkalmanként – nyilvánvalóan nem véletlenül szeptemberben, amikor hirtelen pengeélesre váltott a feszültség az uralkodó és köre, valamint a magyarországi kormányzó liberális elit között – igen felségsértő kijelentéseket tesz az uralkodó „ő haszontalanságá”-ra (szeptember 16., 123. old.), s hogy ki nem állhatja „a felség iránti pietás”-t (szeptember 29., 137. old.). A vallásos hithez való viszonyulása is inkább értelmiségi, mint polgári jellegű, mint írja, „a religió boldogító szövetnéke sehogy sem tud keblemben teljesen lángra gyulladni” (június 20., 14. old.), ahogy a vallások teljes egyenlősége általa vallott elvét is csak idegenkedés fogadja ismerősei körében (július 8., 31. old.). Gondolkodásmódjának érdekes feszültsége az, ahogy erkölcsi és fi-

lozófiai fejtegetéseit egyfelől az „állatember” (aljas ösztön, állatokosság, testiség, pillanatnyi kék, állati pangás), másfelől a szellem és erkölcs (valódi ember, boldogság, önuralom, vallás, eszményi szerelem) dichotómiájára alapozza újra és újra, miközben épp naplósorai tanúskodnak arról, hogy a világ semmilyen tekintetben sem fehér és fekete éles elkülönülésében, hanem árnyalatok sokaságában mutatkozik meg.

A sajtó alá rendezés eszköztárával Helle Mária jól segíti az olvasót a szöveg értelmezésében. A jegyzetelés és a szómagyarázatok célratörők, tömörek s a legtöbb esetben pontosak is. Helle Mária jól válogatja ki, mit kell jegyzetelni, minek értelmezése okozhat gondot az olvasó számára, magyarázatai nem terjedelmesek, de instruktívak. Egy-egy hiány azonban felfedezhető (például: Greguss Gyula, gérok). Néhány jegyzet mindenképpen pontosításra szorul: polgárjogot nem „Magyarországon”, hanem egy-egy adott városban szerezhett valaki (17. jegyzet); 1848-ban nem létezett „Szabadelví Párt” (120. jegyzet), s ugyanitt Nyáry Pál 1849 utáni pályafutásának vázlatja is nagyon elnagyolt. Wesselényi Miklós báró pályafutásának rövid összefoglalója szintén tartalmaz pontatlanságokat (126. jegyzet), s Wesselényit, Fáy Andrást stb. is csak a Kossuth szerkesztette Pesti Hírlap közreműködőinek, de nem szerkesztőinek nevezhetjük (136. jegyzet). „Zerffi Gyula István” szerepel Zerffi Gusztáv helyett (81. jegyzet), s Bónis Samu politikai pályafutása a fogságból való szabadulása után valójában még hosszúra nyúlt (117. jegyzet).

Külön ki kell emelni ugyanakkor az illusztrációk nagyon gondos válogatását, tematikában és időszakot tekintve is jól illeszkednek a szöveghez, jól kiegészítik azt. S örvendezhetünk azon, hogy nem maradt el a névmutató sem (ha csak utólagos pótlás formájában is), ahogy az gyakran előfordul, pedig a kötet sokoldalú felhasználásához az nagymértékben hozzájárulhat.

³ Vörös: *Magyaróvár 1848 őszén*, 284.

⁴ Vörös: *Pest-budai hétköznapiak*, 57.

⁵ Vörös: *Egy gömöri nemzetőr két hete*, 27.